

RELIGIEUZE LEIDERS
EN DE INTERRELIGIEUZE DIALOOG

LEENDERT W. VAN DER MEIJ

Religieuze leiders en de interreligieuze dialoog

OVER DOELSTELLINGEN, VISIES EN
OBSTAKELS

BRAVENEWBOOKS

Schrijver: Leendert W. van der Meij
Coverontwerp: EM Webcontent
Illustraties: C.F. van der Meij - Doorn
ISBN: 9789402188448
Uitgeverij: BraveNewBooks
© Leendert W. van der Meij, 2019

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Inhoudsopgave

Inleiding	8
Hoofdstuk 1	
Interreligieuze contacten en dialoog in Nederland	11
- De interreligieuze dialoog	
- Organisaties en organisatie van de interreligieuze dialoog	14
- Interreligieuze initiatieven	22
Hoofdstuk 2	
Doelstellingen bij de dialoog	26
Hoofdstuk 3	
Theologische visies	42
- <i>Four-Point Model</i> :	
* Absolutisme in het <i>Replacement</i> model	46
* Inclusivisme in het <i>Fulfillment</i> model	48
* Pluralisme in het <i>Mutuality</i> model	50
* Acceptisme in het <i>Acceptance</i> model	52
- Doelstellingen en theologische visies bij organisaties voor interreligieuze dialoog:	
* Katholieke Contactraad voor Interreligieuze Dialoog	58
* Stichting Interreligieus Beraad Segbroek	60

Hoofdstuk 4

Obstakels voor de interreligieuze dialoog	64
- Definiëring heikele onderwerpen	
- Onoverkomelijke obstakels?	
*Obstakels bij absolutisme en inclusivisme	66
*Obstakels bij pluralisme en acceptisme	68
- Bespreken of niet? Strategieën in de dialoog	70
- Spelregels voor de interreligieuze dialoog	78

Hoofdstuk 5

Religieuze leiders en interreligieuze dialoog	81
- Doelstellingen	82
- Religieuze waardering	83
- Heikele onderwerpen	84
- Theologische posities	85
- Een geslaagde dialoog?	86

Conclusies	87
------------	----

Literatuur	89
------------	----

Bijlagen	92
- Interviews met religieuze leiders	

Inleiding

In Nederland zijn er op dit moment verschillende organisaties die zich inzetten voor één of andere vorm van interreligieus contact tussen gelovigen uit verschillende religies¹. Het merendeel van deze organisaties richt zich op contacten tussen hen die behoren tot de monotheïstische religies (christendom, islam, jodendom), een kleiner deel zoekt daarnaast of alleen de dialoog met aanhangers van andere wereldreligies (hindoeïsme, boeddhisme) of levensbeschouwingen (boeddhisme, humanisme, atheïsme). Er zijn in Nederland nog geen officiële organen voor interreligieuze dialoog bekend die de dialoog met bijvoorbeeld paganistische religies aangaan.

De interreligieuze dialoog wordt door de organisaties gevoerd met verschillende doelstellingen en vanuit verschillende visies. Voor sommigen van hen ligt de focus voornamelijk op een wederzijdse theologische verkenning, verrijking of ontmoeting, anderen richten zich juist op het interreligieus contact met als doel een verbetering van de sociale cohesie op lokaal of regionaal niveau.

De verschillende achterliggende theologische visies van de deelnemende organisaties en van de deelnemers zelf kunnen bepalend zijn voor de reden waarom en de wijze waarop de dialoog wordt aangegaan, maar kan ook bepalend zijn voor de specifieke te bereiken doelstellingen via de interreligieuze contacten. Wat zijn de achterliggende theologische visies bij deze organisaties, wat zijn hun doelstellingen en waarin verschillen deze van elkaar? En in hoeverre beperkt, verruimt, beïnvloedt de achterliggende theologische visie de doelen of de vorm van een dialoog?

Tijdens de interreligieuze dialogen kunnen er obstakels zijn die het contact bemoeilijken: politieke factoren, onvoldoende kennis van of vooroordelen over andere religies, wantrouwen, maar ook

¹ Organisaties voor interreligieuze dialoog zoals op pagina 20 in het overzicht zijn weergegeven.

ongelijkwaardigheid en waarheidsclaims in de dialoog kunnen het slagen van een interreligieuze dialoog in de weg staan.² Op welke manier wordt er in de dialoog omgegaan met heikele onderwerpen en vormen deze een belemmering voor het gewenste contact tussen de verschillende religies? Hoe wordt daar door deelnemers in de praktijk heel concreet mee omgegaan? Worden obstakels in de dialoog besproken of worden deze ontweken en wordt er enkel gezocht naar gemeenschappelijke thema's of onderwerpen? Kan een interreligieuze dialoog slagen als de obstakels blijven staan? In hoeverre wordt de keuze voor het wel of niet bespreken ervan, bepaald door de achterliggende theologische visie? En welke effecten heeft die keuze op de dialoog en degenen die de dialoog voeren? Welke wetenschappelijke inzichten kunnen bijdragen aan het daadwerkelijk ontmoeten van elkaar in de dialoog? Daarnaast is het van belang om te weten wat ervaringsdeskundigen hierover zeggen. Hoe gaan religieuze leiders die een groot deel van hun leven betrokken zijn bij allerlei vormen van interreligieuze contact met obstakels om? Welke doelstellingen hebben zij en welke theologische positie nemen zij in?

Kort gezegd, welke verschillende doelstellingen, theologische visies en obstakels kunnen worden onderscheiden en welke invloed hebben deze op de interreligieuze dialoog?

² Van Oers, B. (2015). *In Dialogue with people of other religions and philosophies*. Roman Catholic Church: SRKK. Utrecht. p.118

Door deze vragen te stellen, kan er worden vastgesteld welke keuzes en posities welk effect op de dialoog hebben, waardoor er bij de interreligieuze contacten in de toekomst beter en bewuster kan worden deelgenomen.

Als eerste zal er van organisaties in Nederland die zich bezighouden met het organiseren van interreligieuze contacten een categorisering worden weergegeven op basis van de verschillende organisatorische ontstaans- en werkwijze en voor wat betreft hun doelstellingen (H1). Daarna zullen de verschillende doelstellingen worden beschreven (H2) en zal er vervolgens een wetenschappelijk model vanuit de religiewetenschappen worden gebruikt om een typering van verschillende theologische visies op de waardering van andere religies te geven om zo te kunnen onderzoeken hoe deze verschillende posities zich verhouden tot de beschreven doelstellingen van de organisaties en wat deze voor de interreligieuze dialoog betekenen (H3). Om te kunnen weten hoe er in de dialoog het beste kan worden omgegaan met obstakels, zullen er op grond van enkele relevante wetenschappelijke theorieën over ontmoeting en dialoog, tien spelregels voor de interreligieuze dialoog worden opgesteld (H4).

Naast informatie vanuit relevante literatuur en een bestudering van brochures en websites van de betrokken organisaties, zullen er ook interviews gehouden worden met religieuze leiders uit de joodse, christelijke en islamitische traditie in Nederland die in hun leven betrokken zijn geweest bij verschillende vormen van interreligieus contact. Er zal onder andere worden gevraagd naar hun theologische visie op andere religies en hun doelstellingen bij het voeren van een interreligieuze dialoog. Ook zal uit de interviews blijken hoe zij zelf denken over de interreligieuze dialoog en welke ruimte zij geven aan heikele onderwerpen en aan de religieuze opvattingen van anderen (H5). Door het boek heen, kan er met hen kennis gemaakt worden en zullen zij hun visie geven op de dialoog.

H1 Interreligieuze dialoog in Nederland

Voordat er gesproken kan worden over theologische visies, doelstellingen en heikele onderwerpen in de interreligieuze dialoog, moet eerst duidelijk worden wat er nu eigenlijk met een interreligieuze dialoog wordt bedoeld en op welke manieren deze in Nederland wordt georganiseerd.

De interreligieuze dialoog

Wanneer er in dit boek gesproken wordt over de interreligieuze dialoog, dan wordt daarmee een dialoog tussen gelovigen van verschillende religies bedoeld en niet een oecumenische dialoog tussen aanhangers van verschillende stromingen binnen eenzelfde religie.

Het Nederlandse woord ‘dialoog’ en het Engelse ‘*dialogue*’ zijn afgeleid van het oorspronkelijke Griekse woord *διάλογος* dat letterlijk ‘tussen’ (*διά*) ‘woorden, meningen, redenen’ (*λογος*) betekent. Toch zou de definitie van de interreligieuze dialoog te beperkt zijn als deze enkel als ‘een uitwisseling van woorden, meningen, redenen tussen aanhangers van verschillende religies’ wordt geformuleerd, omdat de interreligieuze dialoog zich in de praktijk niet beperkt tot de uitwisseling van woorden, (religieuze) meningen of (theologische) redenen alleen. Daarom is het nodig om een breder concept van de interreligieuze dialoog aan te houden.

Zo wordt er in het document ‘*Dialogue en Proclamation*’ (Pontifical Council for Inter-Religious Dialogue, 1991) een ruimere betekenis aan het begrip ‘dialoog’ toegekend, die meer recht doet aan de werkelijkheid van de interreligieuze dialoog in Nederland.

In het document worden vier verschillende vormen of soorten dialoog onderscheiden die plaats kunnen vinden tussen gelovigen uit verschillende religies. Recent zijn deze vier vormen van interreligieuze dialoog verder en concreter uitgewerkt door de

Contactraad voor Interreligieuze Dialoog (CID) waarin de interreligieuze dialoog in Nederland beschreven wordt (Van Oers, 2015).

De eerste vorm van interreligieuze dialoog die in het document wordt beschreven, is dialoog van het leven (*The dialogue of life*); in deze vorm van dialoog zijn er contacten en gesprekken over alledaagse dingen die ons bezig kunnen houden, zoals gesprekken over werk, sport, kinderen, gezondheid, etc. Deze gesprekken gaan niet zozeer over religieuze thema's, al kan dat wel, maar vinden plaats tussen mensen met verschillende culturele en religieuze achtergronden zonder een specifieke theologisch geschoolde achtergrond.

Als tweede vorm wordt de dialoog van sociale actie en samenwerking (*The dialogue of social action, cooperation*) genoemd; hierin zijn er contacten en gesprekken tussen mensen met verschillende religieuze achtergronden, soms burens van elkaar, in een bepaalde buurt of wijk die met elkaar contact hebben over de rol en betekenis van lokale overheidsdiensten, de mogelijkheid tot opleidingen, gemeentelijke voorzieningen, enzovoort.

De derde vorm van dialoog is degene waarbij vaak als eerst aan gedacht wordt als er gesproken wordt over 'de interreligieuze dialoog'. Deze vorm, ook wel de dialoog van theologische uitwisseling tussen experts (*The dialogue of theological exchange by experts*) genoemd, vindt plaats tussen religieuze leiders van verschillende religieuze gemeenschappen en hierin worden of gedeelde en/of van elkaar verschillende theologische opvattingen besproken of bediscussieerd.

De laatste vorm van dialoog wordt beschreven als de dialoog van religieuze ervaring (*The dialogue of religious experience*); deze vorm van dialoog richt zich op de beleving en ervaring van het geloof in één god. Het delen van religieuze ervaringen, het aanwezig zijn bij het gebed van een ander of het samen bidden of mediteren staan hierin centraal. In sommige gevallen geven persoonlijk leed of nationale rampen aanleiding tot een dergelijke vorm van dialoog.